

עלייתה של ישראל כמעצמה אזורית

מאת: אמיר כהנוביץ, כלכלן ראשי ומשנה למנכ"ל, פרופיט, קבוצת הפיננסים

התחרות על דומיננטיות במזרח התיכון

לאורך ההיסטוריה המזרח התיכון היה צומת גאו-אסטרטגי, כלכלי ותרבותי. תחרות לדומיננטיות בין מעצמות אזוריות וגלובליות. טורקיה, צרפת, רוסיה, איראן, מצרים, סעודיה, קטאר וארצות הברית, כולן ניסו להטביע את השפעתן על האזור. טורקיה, תחת שלטון ארדואן, שואפת בשנים האחרונות לחדש את תהילת האימפריה העות'מאנית ורוסיה את תהילת בריה"מ, איראן פרסה שלוחות בחלקים גדולים של המזרח התיכון, שלושתן עם מעורבות בסוריה ולבנון. צרפת עוד רואה בלבנון קולוניה אבודה שלה, ומצרים נאלצה בעיקר בשל משבר כלכלי לסגת משאיפותיה לאיחוד העולם הערבי במזרח התיכון תחת המטריה שלה. מי שניצל את מצבו הכלכלי היו סעודיה, קטאר ובמובן מסוים גם האמירויות, עם ניסיון להשפיע בדרך כלכלית ותרבותית גם המעצמות הגדולות, ארה"ב וסין, ניסו להכתיב את סדר היום באזור, ארה"ב באמצעות בריתות (גם עם ישראל), אספקת נשק, בניית בסיסים והובלת סדר אזורי (הסכמי אברהם).

המניעים לדומיננטיות

נשאלת השאלה למה המדינות הללו לא מתרכזות בחיים שלהן, ומחפשות להיות דומיננטיות באזורים אחרים. יש לכך הרבה סיבות ובראשן:

- **השפעה כלכלית** – מדינה דומיננטית משפיעה על כללי הסחר, השפעה על משאבים אזוריים (כמו גז, נפט, מים), ומשפרת את כוח המיקוח בסוגיות כלכליות.
- **ביטחון לאומי** – מדינה בעלת שליטה אזורית מאפשרת לצמצם איומים עליה, לבנות בריתות ולנטרל אויבים.
- **יוקרה ותדמית בינלאומית** – מדינה דומיננטית מחזקת את מעמדה בזירה הבינלאומית, מה שנותן לה קול מוביל במוסדות אזוריים, במשברים עולמיים ויכולת למנף עסקים.
- **יכולת לעצב כללים אזוריים** – מדינה דומיננטית מצליחה באמצעות אינטגרציה אזורית או עוצמה צבאית, להשפיע על רגולציה, גבולות, והחלטות משותפות.
- **מניע אידיאולוגי או היסטורי** – יש מדינות שהרצון שלהן לדומיננטיות מונע מנוסטלגיה או שאיפה להוביל אג'נדה דתית / תרבותית.

ישראל - חיפשה אתונות ומצאה מלוכה

לעומת כל המדינות שהוזכרו, ישראל אף פעם לא חיפשה להשפיע, לשלוט, להוביל, השאיפה העיקרית שלה הייתה בעיקר לשרוד, שבכלל יכירו בה, שלא יעיפו אותה מהאירועים. היא שמחה מכל מחווה של איזה מנהיג בעולם, ומנגד ראתה איך כל מוסדות האו"ם, כולל מועצת הביטחון, פונים נגדה. אבל אז נפל דבר. דווקא כשאויבי ישראל ניסו להשמיד אותה, היא התחילה להרים ראש ולשלוח את זרועותיה אל אויבותיה אחת אחרי השנייה, מעזה, לבנון, סוריה, איראן... עד שפתחה עיניים וראתה שהמזרח התיכון פרוס לשליטת מטוסיה. שבלי להתכוון היא המעצמה הדומיננטית ביותר באזור. בעלת כלכלה חדשנית מבוססת טכנולוגיה, שעמידה בפני זעזועים, הצליחה לבנות מערכות יחסים דיפלומטיים עם מדינות ערביות, שהתרחבו עם הסכמי אברהם, ובמקביל מקיימת כאלה עם כל המעצמות הגדולות בעולם (סין, אירופה, ארה"ב והודו), שקשריה עם ארה"ב חריגים מאד ועלו לשלב עוד יותר גבוה כשישראל הצליחה לגרור כנגד כל הסיכויים את האימפריה הגדולה בעולם למלחמה שהיא עצמה יזמה מול איראן. אך מעניין לא פחות מה שקרה בשנתיים האחרונות עם הודו. מדינה שבעבר הייתה מדינה ששמרה על ניטרליות בסכסוך הפרו-פלסטיני והאיראני, בחרה להסיט את מדיניות החוץ שלה לטובת ישראל, ובגדול. אך הדומיננטיות הגדולה ביותר של ישראל, היא לא רק טכנולוגיה ויחסים דיפלומטיים, אלא עליונותה הצבאית. אחרי מפגן הראווה במזרח התיכון ישראל נתפסת היום ככוח הביטחוני החזק ביותר והמרתיע ביותר באזור ואחד המרתיעים בעולם כולו, עם שירות המודיעין שנחשב לשני בעוצמתו בעולם (אחרי האמריקאי).

עדות למורא האזורי מישראל

עדות למורא שמטילה ישראל מאז ההתקפה שלה באיראן היא התגובות של שורה של מדינות לכך, בניהן בלטו פקיסטן, שהקפידה להבהיר בכמה הזדמנויות שאינה עוזרת לאיראן בשום דבר ואף סגרה את הגבול איתה כדי לנתק את עצמה מהאירוע. רוסיה, שרק ב-17 בינואר האחרון חתמה עם איראן על "הסכם שותפות אסטרטגית" (כולל תרגילים משותפים, הגנה, מודיעין וסייבר), עמדה גם היא מהצד, וכשנשיא רוסיה, וולדימיר פוטין, נשאל על האפשרות שיסייע לאיראן הוא לא דיבר על ארה"ב או על מחויבותו לאיראן, אלא בחר להתמקד בישראל והיה נראה שמתחנף אליה כשאמר: "היא מדינה כמעט דוברת רוסית". מדינה נוספת שנבהלה מישראל היא טורקיה, כשימים ספורים לאחר הכנעת הצבא האיראני הודיע נשיא טורקיה, ארדואן, על חשיבה מחודשת לגבי היכולת של טורקיה להגן על עצמה והכריז על תכנית להגדלת ייצור הטילים. מעניין שגם הגישה האירופאית לישראל מראה שינוי בימים האחרונים. גרמניה אומנם תמיד הייתה פרו-ישראלית אבל האמירה של קנצלר גרמניה כי ישראל "עשתה עבור העולם את העבודה המלוכלכת" או של פוליטיקאי אחר ממפלגת הקנצלר כי "אנו מוכנים להגן על ביטחון ישראל בחיינו", היא רמה חדשה של תמיכה. אפילו צרפת, שהנשיא שלה, מקרון, לא פספס הזדמנויות להתנכל בישראל, הפתיע בשבוע האחרון לטובה כשהשתתף בהצהרה המשותפת של גרמניה ובריטניה כי הן "תומכות בזכות של ישראל להגן על עצמה".

כלומר, אנחנו רואים אינדיקציות רבות לשינוי המעמד של ישראל בעולם ולהפיכתה למעצמה אזורית שיש להתחשב עד לפחד ממנה. נראה שגם שוק ההון חושב ככה, כשהוא דוחף את תמחור החברות בישראל לרמת מכילים שמתאימה יותר לשווקים צומחים במדינות מפתח ולא למדינות לא יציבות:

שוק ההון אמר את דברו

בניגוד לאמרה ש"במלחמה אין מנצחים", שוקי ההון חושבים אחרת. ניתוח מקרים היסטוריים של מנצחים ברורים במלחמות מראה שהם כמעט תמיד הצליחו לקטוף פירות רבים ממעמדם העולמי החדש. דוגמאות בולטות לכך היו בריטניה לאחר ניצחון מלחמת פוקלנד (1982), שנהנתה מזינוק חד בשוקי ההון המקומיים ובפרט חיזוק סקטור הפיננסים, יפן, לאחר ניצחון עקיף במלחמת קוריאה (1953), שחוותה נסיקה בכלכלה ובשוק המקומי, גם אגב הודות לזינוק התעשייה הביטחונית במדינה. דוגמא נוספת היא ארה"ב לאחר מלחמת ה-2 - שחוותה תחילתו של תור זהב, שכלל עוצמה תעשייתית, גישה לשווקים והנהגת סדר עולמי חדש, דוגמה אחרונה היא משלנו, כשלאחר מלחמת ששת הימים ישראל חוותה גל השקעות, ביטחון וחיזוק מעמדה בעולם. בסה"כ, בשנה האחרונה (ועד ה-23.6), מדד ת"א-125 זינק במעל 50%, ובלט לטובה מדד ת"א פיננסים עם זינוק של 112%. העלייה הזו גבוהה דרמטית ממדדים גלובליים אחרים כמו S&P500 שעלה בתקופה הזאת במונחי דולר ב-10.3%, כשבמקביל גם השקל התחזק דרמטית מול הדולר, ביותר מ-10%.

שוק ההון בישראל התנתק מהכלכלה הריאלית?

האופטימיות לגבי כלכלת ישראל נתמכת במספר גורמים בניהם כאמור התפיסה לגבי עליית השפעתה האזורית והעולמית, והערך שצפוי לצאת ממנו, כולל ירידת תפיסת הסיכון של ישראל וביקוש גובר לשיתופי פעולה. אך ברמת המיקרו לא כל הענפים מתחברים לסיפורי הניצחון וה-"מזרח תיכון חדש", ובמיוחד כשהם עדיין נאבקים בקשיי המלחמה, בניהם תעשיית הבידור, התיירות (בדגש גם על חברות התעופה הזרות), חנויות הרחוב, המסעדות, אולמות האירועים, אך המגזרים האלה כמעט ולא מיוצגים בבורסה. לעומתם, חברות שכן רשומות למסחר בבורסה הן דווקא אלה שצפויות להיות המרוויחות הגדולות, או לפחות לא להינזק, בניהן קמעונאי המזון, חברות ההיטק, הבניה, הבנקים וחברות הביטוח, חברות התעופה הישראליות וכמובן הביטחוניות. ירידת התחרות לחברות התעופה וכמובן ההוצאות הממשלתיות הגדולות, גם לשיקום הנזקים, שיחללו למשק הפרטי, בין היתר ע"ח החוב הממשלתי.

גם סוכנויות הדירוג הוכו ע"י ישראל ועוזבות את ירוחם

המחיר הכספי של המלחמה כבד, החוב הממשלתי טיפס בסוף 2024 ל-1.33 טריליון שקל, מתוכו 141.6 מיליארד שקל משויך למלחמת חרבות ברזל. סוכנויות הדירוג מיהרו על רקע החוב הזה לחתוך לישראל את דירוג האשראי, בלטה בקשיחות שלה מודי'ס עם הפחתות דירוג קיצוניות מאלה שתמחר השוק. זוהי תופעה

חריגה מאד בעולם הדירוג, שבו החברות נטות דווקא ללכת אחרי השוק ולא לפניו (כלומר להיות פחות אגרסיביות ממנו). להמחשה, מודיס' מדרגת את ישראל ב-Baa1 עם תחזית שלילית, דירוג שמאפיין מדינות עם פרמיית סיכון של 150 נ"ב ל-5 שנים, בעוד ישראל נסחרת רק בפרמיה של 109 נ"ב. עם פרוץ המערכה הצבאית היקרה מול איראן, שנאמדת צבאית בלפחות מיליארד שקל ביום ובעוד כמה מיליארדים לפיצוי ושיקום תשתיות, אפשר היה לצפות שהן ייטו להפחתת דירוג נוספת, אך שלושתן החליטו שלא, בעקיפין מודות בטעות ובהערכת החסר שלהן לעוצמה של ישראל שמכסה על תוספת החוב האמורה.

אל יתהלל חוגר כמפתח

נכון לכתיבת שורות אלה הנשיא טראמפ הכריז כי הושגה הסכמה זו צדדית להפסקת אש. אך זאת עדיין תצטרך לעמוד למבחן המציאות. סיום המלחמה בשלב הנוכחי נראה כמו התרחיש הקל ביותר שמישהו יכול היה להעלות בדעתו. מצד שני אנחנו מדברים על הסכם עם משטר ג'יהאדיסטי רצחני, שעשוי לחפש הפסקת אש לא בכדי להשכין שלום אלא כדי לחפש דרך להיבנות מחדש ולחדש את מטרותיו. יתכן שדווקא הנקודה הזאת תתברר בדיעבד כהזדמנות דווקא להקטין את חשיפת ההשקעות לישראל ולשקל. זהו כמובן רק תרחיש, אבל המחשה למפת התרחישים הרחבה שמצדיקה המשך פיזור השקעות גיאוגרפי.

הסקירה כוללת תחזיות והערכות המהוות מידע צופה פני עתיד, כהגדרת מונח זה בחוק ניירות ערך, תשכ"ח-1968, אשר נשענות על נתונים הנמצאים בידי פרופיט למועד זה. התממשותן של תחזיות והערכות אלה אינה בשליטת פרופיט ומטבע הדברים הן עשויות שלא להתממש או להתממש באופן חלקי או שונה מכפי שיתואר בסקירה. אין בתוכן משום תחליף ליעוץ ו/או שיווק פנסיוני ו/או שיווק השקעות ו/או ייעוץ מס המותאם ללקוח או המלצה בנוגע לכדאיות השקעה במוצרים פנסיוניים או פיננסיים כלשהם, ואין בדברים משום הזמנה או הצעה לביצוע פעולות במוצרים פנסיוניים או פיננסיים כלשהם. לעורך הסקירה - ו/או לפרופיט עשוי להיות עניין אישי בנושא הסקירה. אין באמור להוות התחייבות לתשואה, ואין במידע על תשואות שהושגו בעבר כדי להעיד על תשואות שתושגנה בעתיד. המידע המוצג הוא חומר מסייע בלבד, הנשען על אומדנים והערכות החברה שמטבע הדברים, אפשר ויתבררו כחסרים או בלתי מעודכנים וכן עלולות להתגלות סטיות בין ההערכות המובאות במידע לבין התוצאות בפועל. אין לראות במידע זה כעובדתי או כמידע שלם וממצה של ההיבטים הכרוכים בניירות ערך ו/או בנכסים הפיננסיים או הפנסיוניים המוזכרים בו. אין באמור למצות ו/או להחליף את הוראות ההסדר התחיקתי. אין להעתיק ו/או להפיץ ו/או לשדר ו/או לפרסם את האמור, ללא קבלת אישור מראש ובכתב מאת פרופיט. העושה שימוש במידע עושה זאת על אחריותו בלבד.